

Szamizdat [szerkesztés]Legutóbbi változat (ellenőrizetlen)

A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából.

A szamizdat illegális kiadvány a kommunista rendszerekben, amelyet azért írtak, nyomtattak és terjesztettek titkokban, mert a rezsim cenzúrája betiltotta volna a közölt tartalmak terjesztését. A magyar szamizdat irodalom vagy hazai szerzők munkája, vagy külföldön készült magyar, illetve külföldi szerzők írásainak hazai terjesztése volt.

Az írógépen másolt szamizdatot Magyarországon az 1970-es évektől butik-irodalom néven is emlegették.[1]

A szamizdat sokszorosítóit, íróit, szerkesztőit, terjesztőit gyakran zaklatta a rendőrség, illetve a titkosszolgálatok, emiatt a példányszám viszonylag alacsony, az elért olvasói kör pedig szűk volt, általában csak humánértelmiségiekre terjedt ki. A szamizdat írásokat is felhasználó (Magyarországon tiltott) Szabad Európa Rádió hallgatói köre is viszonylag szűk volt, mindezek miatt a magyar lakosság domináns része még ennek az irodalomnak a létezéséről sem tudott a rendszerváltásig.Tartalomjegyzék [elrejtés]

1 Neve

2 Sokszorosítása, terjesztése

3 A magyar katolikus szamizdat

4 A lengyel példa

5 Az 1970-es évektől

6 Jogi „státusza”

7 Lásd még

8 Külső hivatkozások

Neve [szerkesztés]

A szamizdat kifejezés orosz eredetű betűszó. A Гослитиздат (Goszlitizdat – Állami Irodalmi Kiadó), Политиздат (Politizdat – Politikai Kiadó) és más hasonló, hivatalos kiadások mintájára alkotta Nyikolaj Glazkov orosz költő az 1940-es években a сам (szam – ön-, saját) és az издательство (izdatyelsztvo – kiadás) szavakból. A kifejezés arra utal, hogy a szerző saját maga adta ki az írását, vagyis nem kérte a cenzúrahatóság engedélyét.

Sokszorosítása, terjesztése [szerkesztés]

A sokszorosítás módja kezdetben az írógép (néha barkácsolt), később a (nehezebben beszerezhető) stencilgép volt. A magyar 1956-ot követő rémuralom éveitől a hatalom kidolgozta annak a technikáit, hogyan ellenőrizhetik a sokszorosításra alkalmas eszközöket, például a nemzeti ünnepek előtt gyakran írásmintákat vettek az írógépekről, hogy ha illegális kiadvány jelenik meg, megállapíthassák, honnan származik. Ezért sokszor a határon túlról csempészték be a gépeket. A szövegek konspiráció révén kerültek a szerkesztőktől a sokszorosítást végző nyomdászokhoz, majd a terjesztőkhöz.

A magyar katolikus szamizdat [szerkesztés]

A katolikus közösségekben már az ötvenes években elterjedt volt a gépelt szamizdat és még inkább elterjedt a az 1960-as években, amikor az egyház feletti állami ellenőrzés szervezettebbé és szorosabbá vált és passzív ellenállásként kis vallásos közösségek alakultak, amelyeket folytonosan zaklatott a hatalom. Nagy számban terjedtek szamizdatban Teilhard de Chardin, Thomas Merton, Michael Quist, Mócsy Imre írásai és olvasmányos írások, mint Wilhelm Hünnermann katolikus történelmi regényei, Morlin Imre ifjúsági regényei stb.

A lengyel példa [szerkesztés]

A magyar szamizdatosok sokat merítettek Lengyelország példájából, ahol 1976 és 1981 között a kommunista rezsimnek általános viszonyaihoz képest elképesztő méreteket öltött a szamizdat. 1976 és 1980 között mintegy 500 könyvet adtak ki illegálisan, a Szolidaritás időszakában, 1980-ban és 1981-ben több illegális könyvkiadó működött, a Szolidaritás hetilapja, a Tygodnik Solidarność pedig már hetente 500 ezer példányban jelent meg.

Az 1970-es évektől [szerkesztés]

Magyarországon 1976-tól kezdve jelentek meg nagyobb számban szamizdat kiadványok (bár szamizdat irodalom az országban és a Szovjetunió uralta blokkban már az ötvenes években is volt). Az első szamizdatok közt volt a Marx-körkérdés (1977), Kenedi János Profil című gyűjteményes kötete, majd az 1977 végén, Kornis Mihály kezdeményezésére indult Napló. (Ez utóbbi „zártkörű” szamizdat volt – Haraszi Miklós szerint mindössze három példányban forgott a mintegy száz szerző között.)

Ifjabb Rajk László lakásán a hetvenes évek második felében és a nyolcvanas évek elején „szamizdat-butik” működött. „Keddenként este bárki feljöhetett, s előjegyezhetett a kiállított gépiratos szamizdatból. Aztán Budapest-szerte a hivatalokban gépirónők fekete munkában gyártották az indigós példányokat. A következő kedden a butik nagytáskás látogatóinak egy része meghozta, másika elvitte a „gépiratot”, ahogyan a rendőrségi nyelv hívta az árut. Természetesen tudtuk, hogy a vásárlók között a rendőrség besúgói is ott vannak” – emlékezett Haraszi.

A legismertebb szamizdat folyóirat az 1981-ben indult, Kis Jánoshoz kötődő Beszélő, amelynek az első legális kiadásig, 1989-ig, 27 száma jelent meg. Emlékezetes, nagy hullámokat vető szamizdat volt az 1980 októberére elkészült Bibó-Emlékkönyv.

A Beszélő már nyomdai technikával készült, számonként mintegy 2000 példányban. Ugyanebben az időben tért át a nyomtatásra az AB Független Kiadó (Demszky Gábor, Hodosán Róza, ifj. Rajk László).

Jogi „státusza” [szerkesztés]

A titkosszolgálatok folyamatosan figyelemmel kísérték a második nyilvánosságot. A terjesztőket, készítőket rendszeresen előállították, megfélemlítették, zaklatták. A lefoglalt példányok gyakran kerültek pártvezetők kezébe is. Az Országos Széchenyi Könyvtár az 1980-as évektől gyűjtötte a szamizdat-kiadványokat, noha – mint „zárt anyag” – olvasása a

nagyközönség számára tilos volt.

1983-ban a diktatúra támadást indított az erősödő szamizdat műhelyek ellen, megszáporodtak a házkutatások, felszámolták a Rajk-butikot, „Demszky és társai” (köztük Haraszti) ellen pedig pert készítettek elő. Ez utóbbira végül nem került sor, mert a kommunista állampárt, a Magyar Szocialista Munkáspárt úgy döntött, nem gyárt „mártírokat”. A nem engedélyezett nyomtatást bűncselekményből az enyhébb sajtórendészeti szabálysértéssé minősítették (ami nem jelentette a rendőrségi zaklatás megszűnését).

Lásd még [szerkesztés]

Tamizdat

Kalózárdió

Külső hivatkozások [szerkesztés]

A szamizdat szubkultúrája, Csizmadia Ervin tanulmánya, Budapesti Negyed 22 (1998-4)

Jevgenyij Popov az orosz szamizdatról Magyar Lettre 38. szám (2000. ősz)

Miért nem volt Romániában szamizdat?, Richard Wagner írása, Magyar Lettre 38. szám

Tomka Ferenc: Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés 1945-1990 és az ügynökkérdés (Szent István társulat, Budapest, 2005 ISBN 9633616921)

Haraszti Miklós: Civil kurázstól civil társadalomig, A magyar szamizdat két évtizede